

Olof Palme vid Harvard:

Våra framtidsfrågor – syssestättning och välfärd

TIDEN publicerar här det tal som Olof Palme höll vid Harvarduniversitetet den 3 april 1984. En mindre del i inledningen, huvudsakligen citat av ett tal av Bruno Kreisky, har uteslutits.

■ ■ ■ Idag är det viktigt att diskutera syssestättning och välfärd. Många teoretiker och aktiva politiker påstår att det är fackföreningarnas makt och välfärdsstatens växt som orsakat den ekonomiska krisen och arbetslösheten. Jag återkommer till detta. Men först ska jag gå in på varför just kampen mot arbetslösheten – utifrån de värderingar jag delar – måste vara huvudsyftet med vår ekonomiska politik.

För det första: arbetslösheten är ett enormt slöseri. I detta nu är världens alla produktiva resurser kraftigt underutnyttjade. Det beror sannerligen inte på att alla mänskliga behov är tillfredsställda. Tvärtom! På många håll i världen kan inte ens människornas mest grundläggande behov tillgodoses. I alla samhällen finns otillfredsställda förväntningar. Och människors arbete är nödvändigt för att möta dessa behov.

Samtidigt är alltså stora delar av arbetskraften outnyttjade. Människor som inget högre önskar än att ha ett arbete tvingas till

syssestättning, dag ut och dag in, vecka efter vecka, månad efter månad. Därför går produktion och konsumtion ner helt i onödan. Därför är arbetslösheten ett slöseri.

För det andra: arbetslösheten innebär mänskligt lidande. Statistikens kalla arbetslöshetssiffror kan aldrig mäta individuell nöd och försakelse. Vi glömmer alltför lätt att var och en av dessa miljoner arbetslösa är en medmänniska.

Där finns familjefadern i U-land. Han tvingas se sina barn svälta därför att det utvecklingsprojekt, som skulle ha gett arbete åt honom och bärning åt hans familj, inte fått ekonomiskt bidrag. Eller också får han kanske uppleva, att en potentiell I-landsmarknad för hans produkter helt enkelt inte finns längre.

Där finns den sk "gästarbetaren" från Sydeuropa eller Nordafrika, som kommit till Europas industricentra. I årtal har han tagit de lägst betalda jobben. Ändå har han kunnat försörja sig och den familj han lämnade kvar i hemlandet. Men nu tvingas han åka hem.

Och där är den unga flicka jag mötte på en arbetsförmedling hemma i Sverige. Hon svälter inte. Föräldrarna, och samhället, sörjer för hennes grundläggande behov. Men de kan inte tillgodose hennes längtan efter att vara efterfrågad, att känna att hon behövs.

"Jag sover hela morgnarna" säger hon.

”Mitt på dagen kanske jag går till arbetsförmedlingen. Ibland har dom något som kan passa mig. I så fall går jag till det företaget. Men oftast är det många andra där som också söker jobbet. Och ofta har jag fel utbildning. Ibland säger dom att dom ska ringa. Så jag går hem och väntar att dom ska göra det. Men det gör dom aldrig. Det har hänt mig 50–60 gånger. På kvällarna tittar jag på TV eller går ut på stan för att träffa kompisar. Nu håller jag på att förlora hoppet och självförtroendet, och jag blir rädd när jag ser vad som händer med en del av mina vänner.”

Jag tar upp de här exemplen på arbetslöshet eftersom jag vill understryka att arbete inte bara är ett sätt att förtjäna sitt uppehälle. Arbete är också något mycket mer.

Att arbeta, att ha ett jobb, är en viktig del av människors sociala identitet. Fråga vem som helst vem hon eller han är, och de svarar med sitt namn och sitt yrke. Jag minns en kortfilm från LO, där några ungdomar fick frågan hur de såg på framtiden. Alla nämnde ett jobb, ett yrke. Ingen tänkte sig en framtid i arbetslöshet. Arbete är nära förknippat med sådana värden som självförtroende, mänsklig värdighet och en mening med livet. Därför är det ingen överraskning att med ökad arbetslöshet sammanfaller sådant som försämrad hälsa, ökad dödlighet, fler självmord, fler splittrade familjer, ökad brottslighet, mer drogmissbruk och prostitution.

Egentligen borde vi inte behöva bli påminda om det sociala onda, som massarbetslösheten för med sig. Vi har ju tillgång till talrika forskningsrapporter om vad som hände på 1930-talet. Den klassiska studien om *De arbetslösa i Marienthal* beskriver vad som hände i en liten ort utanför Wien när dess enda industri, en textilfabrik, lades ner. Människornas normala reaktion var ett febrilt sökande efter nytt jobb. Men det var mestadels utsiktslöst i en omvärld med stigande arbetslöshet. Allteftersom tiden gick började människorna förlora sin självförtroende. De började skämmas. De undvek kontakter

med forna vänner. Till slut sjönk de ned i ett extremt isolerat levnadssätt. De skar drastiskt ner sina förväntningar inför framtiden. Fast de fortfarande var unga, slutade de helt enkelt att leva ett socialt liv.

För det tredje: massarbetslöshet blir till slut ett hot mot det öppna, demokratiska samhället vi tror på. På sikt kanske det samhället inte kan överleva, om arbetslösheten ständigt ligger på en hög nivå. Arbetslösheten löser upp det solidaritetens kitt, som håller oss samman och på vilket demokratin måste byggas.

Vi talar om kris i ekonomin. Vi kräver att alla måste ge sitt bidrag till lösningen på våra ekonomiska problem. Men när ungdomar slutar skolan och söker jobb, när de kräver full delaktighet i vuxenvärlden, när de vill ge sitt bidrag, då får de veta att ingen vill ha dem, att de inte behövs. Deras bidrag till krisens lösning blir att stå utan arbete. Detta får unga människor att mista hoppet och självförtroendet. Det skapar bitterhet och förtvivlan. Det leder till misstro mot samhället och mot våra demokratiska institutioner. Om vi förmenar våra unga rätten att vara fullvärdiga medborgare i vårt samhälle, kommer kanske många av dem att ställa sig utanför samhället.

Därför är kampen mot arbetslösheten så oerhört betydelsfull om vi ska kunna undvika att förlösa våra ekonomiska resurser, minska sociala missförhållanden och mänskligt lidande, bevara tron på demokratin och stärka vårt demokratiska styreskick. Full sysselsättning inte bara ökar välfärden; den är också ett sätt att fördela den. Ingen klyfta är större än den mellan de som har ett arbete och de som är arbetslösa. Och just de som är allra sämst ställda löper den största risken att bli arbetslösa.

Allt detta kan låta självklart. Men problemet är att dessa sanningar så sällan förs fram idag. De måste upprepas. De får inte glömmas bort.

Är fackföreningsrörelsen ett hot mot sysselsättningen? De fackliga organisationernas företrädare hävdar naturligtvis att en av huvuduppgifterna är att arbeta för den fulla sysselsättningen. Men andra anklagar

facket för att dess motstånd mot nödvändiga strukturförändringar i näringslivet har drivit fram en ökad arbetslöshet.

Visst går det att hitta exempel på fackförbund vars lönepolitik fått tråkiga följder för enskilda företag och för ekonomin som helhet, eller som försökt hindra strukturförändringar i näringslivet. Förklaringarna till sådan okloka handlingar ligger ofta i dålig organisation och interna stridigheter.

Men det finns också en rad exempel på att länder med en stark och samordnad fackföreningsrörelse har jämförelsevis hög sysselsättning och låg arbetslöshet. Se bara på Österrike, Norge och Sverige! Av hävd har de nordiska länderna starka fackföreningsrörelser. De har inte haft en mängd konkurrerande förbund. I stället har arbetarna organiserat sig enligt industriförbundsprincipen: alla anställda på en arbetsplats ska tillhöra samma förbund. Den principen har också väglett tjänstemannarörelsen.

Detta är en av huvudorsakerna till att så många löntagare i vårt land är med i facket, 1980 så stor andel som 85 procent. Siffran stiger hela tiden. I Storbritannien var den 54 procent, och i USA 25.

Låt oss jämföra dessa siffror med arbetslösheten! Då ser vi att den hos oss var 3,5 procent 1983, medan Storbritannien hade över 13, och USA över 9 procents arbetslöshet. Samtidigt var det i Sverige också en hög andel av befolkningen i arbetsför ålder som tillhörde arbetskraften. 1980 var siffran för män 80, och för kvinnor 74 procent. I Storbritannien var totalsiffran 74, och i USA 72 procent; bara 60 procent av kvinnorna i arbetsför ålder var i arbetskraften.

Andra studier visar att en hög facklig organisationsgrad leder till en jämnare inkomstfördelning. Sociologen Walter Korpi har visat att ojämlikheten i fördelningen av inkomst efter skatt är lägre i länder med stark, och högre i länder med svag fackföreningsrörelse. Han drar slutsatsen att fördelningen av inflytandet över besluten kan påverka innehållet i politiken, och därmed inkomstfördelningen.

Förhållandena skiftar från land till land. Detta påverkar såväl människors värderingar som den förda politiken. Så man måste vara försiktig med jämförelser. Fackföreningsrörelsens styrka beror på politiska förhållanden likaväl som på organisationsgraden. En del länder med starka fackförbund har haft hög arbetslöshet. Men det står tämligen klart att i länder, där det finns en stark fackföreningsrörelse som kan påräkna stöd från socialdemokratiska regeringar, där finner vi också en politik för full sysselsättning. Där finner vi också en jämnare inkomstfördelning och i praktiken en stabilare arbetsmarknad.

Men i land efter land är fackföreningsrörelsen utsatt för häftiga angrepp. Angreppen följer i kölvattnet på nykonservatismens och nyliberalismens försök att ge större spelrum för marknadskrafterna. Facket betraktas som ett "marknadsstörande element", och sägs därmed hota friheten. Vissa går ännu längre, och antyder att fackföreningar inte går att förena med demokratin. Man kan t o m fråga sig, om de mest entusiastiska marknadsanhängarna egentligen längre godtar systemet med kollektivavtal.

Oavsett om det finns fackförbund, så är marknadsekonomin effektivitet starkt begränsad när det gäller arbetsmarknaden. Ekonomen Lester Thurow har rätt när han påpekar: "Att förneka fackets existens eller att önska bort det är som att utveckla en ekonomisk modell för en ekonomi som inte finns."

Jag är övertygad om att fackföreningsrörelsen, genom att den stärker vanligt folks ställning, också stärker demokratin. Den har sin grund i demokratiska massorganisationer, där människor slutit sig samman för att kämpa för krav som de är för svaga att driva igenom som enskilda individer. Arbetet i en fackförening har i sig gett demokratisk erfarenhet, baserad på olika rättigheter. I länder som vårt Sverige har detta varit av grundläggande betydelse. Det har helt enkelt betytt en utbildning, en träning i demokrati. Fackföreningsrörelsen utgör en motvikt mot arbetsgivare och regeringsmakt.

Den har därför en självklar roll i den demokratiska processen.

Genom åren har fackföreningsrörelsen vidgat sina uppgifter bortom avtalsförhandlingar. Den måste nu ta på sig en viktig roll i strävandena att förnya arbetslivet. Vi har funnit att vill vi kunna förnya och förbättra löntagarnas arbetsvillkor är inte detaljerade lagar och paragrafer den bästa vägen. Det är långt bättre att stärka de anställdas ställning på arbetsplatsen, att tillförsäkra dem verkliga möjligheter att utöva inflytande över sin egen situation. I de flesta fall måste detta inflytande utövas genom den lokala fackliga organisationen. Vi har i Sverige en arbetsmiljölag, som ger fackföreningsrepresentanten (skyddsombudet) rätt att stoppa arbetet om det föreligger fara för de anställdas säkerhet. Vi har en lag om anställningstrygghet som bl a skyddar de anställda mot obefogad uppsägning. Vi har lagstiftad rätt för löntagarna att ha minst två styrelserepresentanter i företagen. Vi har en lagstiftning om medbestämmande i arbetslivet, som innebär att facket har rätt att förhandla om alla frågor som rör arbetsförhållanden och arbetsorganisation. De här lagarna har inneburit en ökad delaktighet för löntagarna. I stort sett har de inte fått några negativa ekonomiska återverkningar. Vi håller på att utvärdera dessa lagars betydelse.

Det har varit en omfattande debatt om ett annat steg i samma riktning – jag tänker på löntagarfonderna. Fonderna startade sin verksamhet 1 januari 1984. Företagen betalar 20 procent av vinsten ovanför en viss nivå samt en liten del av lönesumman till fonder som köper aktier i företagen. Utdelningen på dessa aktier går sedan in i ATP-systemet. I fondernas styrelser finns representanter för löntagarna, företagen och allmänna intressen. För att förstå varför vi införde dessa löntagarfonder måste man se vad som höll på att hända med den svenska ekonomin. Sverige har en stor offentlig sektor. Men mer än 95 procent av vårt lands industri är privatägd. Efter 44 års socialdemokratiskt styre hade – och har – Sverige

ett mindre nationaliserat näringsliv än kanske något annat land i Västeuropa. I själva verket har konservativa regeringar ofta nationaliserat näringslivet mer än socialdemokrater gjort. Och makten över det privata näringslivet i Sverige är koncentrerad på relativt få händer. Starka fackliga organisationer och en stor offentlig sektor anses utgöra en motvikt mot denna privata maktkoncentration. Detta är vad vi menar med blandekonomi.

Likt många andra länder har Sverige genomlidit en ekonomisk lågkonjunktur under senare år. Våra problem är välkända – en svag tillväxt, stora budgetunderskott, inflation och stigande arbetslöshet. Det har funnits, och finns fortfarande, motstridiga synpunkter på hur vi ska råda bot på dessa ekonomiska problem. "Monetarism" och "utbudsekonomi" är slagord i den debatten.

När vi var i opposition försökte vi utveckla en strategi för den ekonomiska politiken som vi kunde följa om väljarna på nytt gav oss regeringsmakten. Huvudpunkterna var: (1) Vi måste få tillbaka vår konkurrenskraft på världsmarknaden. Vi är beroende av vår exportindustri och vi är och kommer att förbli en industrination. (2) Vi måste med all kraft värna sysselsättningen. (3) Vi måste skydda de svaga grupperna i samhället i den nödvändiga omstruktureringen och rationaliseringen av vår ekonomi.

När vi bildade regering efter valsegern 1982 devalverade vi omedelbart den svenska kronan med 16 procent. Vi drev en stram och återhållsam politik för den offentliga sektorn för att stoppa ökningen av budgetunderskottet, och för att så småningom gradvis kunna minska det. Till näringslivets företrädare sade vi: Gå ut på världsmarknaden och sälj allt vad ni kan! Vi ska hjälpa Er. Öka Era vinster och använd dem till att bygga upp nya industrier och utveckla nya produkter. Till de fackliga organisationerna sade vi: Löntagarna kan under de närmaste åren inte räkna med några större reallöneökningar. Tvärtom: det kommer att bli tämligen magra år för de svenska hushållen.

Det har varit en ganska hård politik. Vi har många problem kvar. Men vi kan också peka på resultat. Exporten har ökat kraftigt, liksom vinsterna i industriföretagen. Inflationen har gått ner. Vårt mål för i år är fyra procent. Investeringarna ökar. Budgetunderskottet har vi fått ner. Arbetslösheten likaså. Vårt mål med den här politiken har varit att få industriell tillväxt. Och det är just vad som håller på att ske. Men ett resultat av detta har blivit en omfördelning av inkomsterna från löner till kapital.

Det är mot den här bakgrunden man ska se löntagarfonderna. Som socialdemokrat kan jag försvara att vinsterna ökat. De var helt enkelt för låga tidigare. Men vi kan inte förvänta oss att löntagarna ska sitta vid sidan om och låta de ökade vinsterna helt och hållit glida ner i kapitalägarnas fickor. Det är inte mer än rättvist att de får del i de ökande vinsterna och blir delaktiga i besluten om hur vinsterna ska användas.

Naturligtvis måste fackföreningsrörelsen se till att inte sätta målen *för* högt. Men i denna tid av obefogade angrepp på facket känns det angeläget för mig att betona dess positiva roll i samhället. Det är tänkvärt att diktatorer – både till höger och vänster – först av allt krossar fackföreningsrörelsen och fångslar dess ledare. Detta är i sig ett bevis för fackets betydelse i en demokrati. Idag ser vi hur detta sker i Chile och Polen. Det är ingen överraskning att högerdiktaturer ogillar fackliga organisationer. Men framväxten av polska Solidaritet har en djupare innebörd. Den visar att kommunistdiktaturerna i Östeuropa inte förmått inta en förnuftig hållning till vanliga människors önskemål. I det läget har människorna sett fackföreningsrörelsen som sitt eget demokratiska verktyg för att forma framtiden.

Jag är glad över att få tala så positivt om de fackliga organisationerna i ett föredrag till minne av en stor facklig ledare och demokrat – Jerry Wurf.

Låt mig så ta upp mitt andra huvudtema. Också det låg Jerry varmt om hjärtat och var viktigt för USA:s offentliganställda. Jag

tänker på välfärdsstaten och den offentliga sektorns roll.

T H Marshall har diskuterat strävan att utvidga de *civila* medborgerliga rättigheter - d v s likhet inför lagen för alla medborgare - med *politiska* rättigheter. De innefattar rätt till fri opinionsbildning och allmän och lika rösträtt i politiska val. I välfärdsstaten kompletteras dess rättigheter med *sociala*, som en del av den sociala demokratin.

De konservativa angriper själva idén om välfärd. Till den rent ideologiska avogheten fogar de också ekonomiska argument för att rättfärdiga sina angrepp. I en tid av ekonomiska svårigheter måste samhället, tror de, rikta in sina åtgärder mot de svagaste grupperna i samhället - de verkligt fattiga.

Men om vi koncentrerar samhällets insatser enbart till de svagaste och använder oss av en selektiv politik grundad på behovsprövning, då kommer skattebetalarna att börja tala om "vi" och "dom". "Vi", d v s de bättre betalda löntagarna och medelklassen, måste betala *till* staten, men "vi" får inget *från* den.

Så läggs grunden för en upplösning av samhällssolidariteten. Så uppmuntras skatte-revolter. I själva verket är det inte skattebördans tyngd som orsakar dessa revolter, utan snarare skattebetalarnas känsla av att de inte får något för sina pengar. Människor som är delaktiga av välfärdssystemet är dess starkaste stöd. De betalar skatter utan att känna sig utsugna eller lurade.

En effektiv och stabil välfärdsstat måste alltså utgå från allomfattande, generella sociala åtgärder - tex sjukförsäkring, pensioner, barnbidrag - åtgärder ämnade att komma alla medborgare till del, Officiellt bestämda "fattigstreck" eller "behovsprövning" behöver inte användas för att bestämma vem som är "fattig" eller "behövande" (vilket också minskar behovet av byråkratisk kontroll). Människor i ekonomiskt trångmål ska inte behöva utsättas för en nedsättande klassning som "fattiga". Och eftersom de har samma rättigheter

som andra när det gäller allmänna välfärdsåtgärder, så kan de få en service av mycket högre standard - en service som accepteras också av de rika. Dessutom hjälper generella åtgärder till att undanröja "fattigdomsfällan", den i vilken de fattiga hindras från att öka sina inkomster, eftersom det skulle minska deras bidrag.

En sådan generell välfärdspolitik leder självfallet till en utvidgning av den offentliga sektorn. Den leder till kritik och anklagelser om överbudspolitik. Men kritiken mot den offentliga sektorn tycks glömma vissa enkla sanningar. En väl fungerande offentlig sektor är av utomordentlig betydelse för ekonomiska framsteg. En väl utbyggd infrastruktur är oerhört viktig för industriell tillväxt. Stat och kommun påverkar produktion och lönsamhet i näringslivet genom sin omfattande upphandling av varor och tjänster. Många människor i den privata sektorn är beroende av lokala kommunala verksamheter för sitt uppehälle.

Men det som känns mest angeläget idag är att tala om den offentliga sektorns betydelse för människornas frihet och självförverkligande. Man kan beskriva den offentliga sektorn och de som arbetar där på många sätt: lärarna som gör sitt bästa för att utbilda våra barn; hemvårdarna som hjälper våra gamla med hushållsarbete; vårdpersonalen som tar hand om våra sjuka.

Jag tycker att ett av de finaste exemplen på vårt välfärdssamhälle är den vård mammor och barn får på våra mödravårds- och barnavårdscentraler. Som så mycket annat började den här vården som ett privat initiativ av några framstående läkare. Vi tog vara på deras skicklighet och erfarenhet, och idag är den här vården tillgänglig för alla som en del av den offentliga sektorn. Alla mammor och barn kan utan åtskillnad åtnjuta fri behandling på dessa centraler. Det finns ingen konkurrens och inget vinstmotiv. Ändå är svensk mödravård och barnavård så bra att vi har den lägsta barnadödligheten i världen. Och vi har inga skillnader i vårdresultat som beror på sociala skillnader.

Med detta vill jag ha sagt:

De svaga i samhället skyddas inte bäst genom att bli särbehandlade utan genom att vara delaktiga av samma välfärd som alla andra samhällsmedborgare. Bara så kan sociala reformer blir djupt rotade bland människorna.

De som angriper välfärdsstaten säger att en stor offentlig sektor leder till ineffektivitet och svag ekonomisk tillväxt. De har inga data som stöd för sina påståenden. Det går helt enkelt inte att fastslå ett samband mellan en stor offentlig sektor och en låg ekonomisk tillväxt i de ledande industriländerna. Visst kämpar många länder med stora budgetunderskott och ekonomisk obalans. Och det säger sig självt att en utvidgning av välfärden och den offentliga sektorn är beroende av den ekonomiska utvecklingen.

Men den regering jag leder har vägrat att falla tillbaka på en enkelspårig nedskärningspolitik som drabbar människors välfärd och leder till ökad arbetslöshet. Som vi ser det är problemet inte i första hand att den offentliga sektorn är för stor, utan att industrisektorn är för liten och att vår industriella kapacitet inte är tillräckligt utnyttjad. Därför inriktar vi våra ansträngningar på att uppmuntra en industriell expansion som i slutändan ger oss de resurser vi behöver för en fortsatt utbyggnad av välbefärd offentlig service.

Människor talar ofta, även i dessa bistra tider, om behovet av visioner för framtiden. En del knyter sina förhoppningar nästan uteslutande till marknaden, som de tror ska göra underverk för att öka friheten. I ett tal i Hamburg för inte så länge sedan sade Friedrich von Hayek, en av konservatismens stora teoretiker: Marknadsekonomi kräver att vissa av människans naturliga instinkter undertrycks. Man måste undertrycka sådant som solidaritet och medkänsla med andra människor. I stället för sådana känslor måste vi uppställa abstrakta regler till skydd för privat egendom, avtalsfrihet, och fri konkurrens. Annars kan marknadsekonomi inte fungera.

Jag antar att detta är vad somliga kallar det marknadsekonomiska undret. För mig

låter det mera som en konservativ kontrarevolution mot de senaste 60 årens sociala och demokratiska utveckling. Jag vill mycket hellre tala om det under som heter mänsklig medkänsla. För att finna detta underbara, är det viktigt att föra fram visioner grundade på människors erfarenheter i vardagen.

Vår strävan att förbättra samhället och våra drömmar om framtiden måste grunda sig på det som ständigt sker, det som ständigt återkommer i människors liv, i alla länder och i alla tider. Det som binder oss alla samman som människor är de stora händelser i livet – låt oss kalla dem livsprojekt – som är desamma för människor i alla länder, och som kommer att vara det också i framtiden.

Under vår livstid ställs vi alla inför samma avgörande: att växa upp och utbildas, att finna kamrater och vänner, att förbereda oss för våra skilda roller som vuxna, att komma in i arbetslivet och försörja oss själva, att skaffa en bostad och forma den till ett hem, att bilda familj och skaffa barn, att få ha hälsan livet igenom och kunna klara sjukdomar eller andra olyckor som drabbar oss, att skapa oss en dräglig tillvaro och bevara vår mänskliga värdighet inför den oundvikliga svagheten på ålderns höst, att leva som fria medborgare, jämlika med andra i samhället, och att vara delaktiga i ansvaret för det allmänna bästa.

Dessa saker återkommer i allt mänskligt liv – de utgör de livsprojekt vi alla har gemensamma. Ingenting i den tekniska utvecklingen, från ångmaskinen till kärnkraften och datorerna, inga av de nya möjligheter som en högre materiell standard försett oss med, har ändrat dessa livsprojekt. Vi kan arbeta med dem på olika sätt, men i allt väsentligt förblir de desamma. Och varje människa är alltjämt ansvarig för sitt eget liv inom ramen för de nya möjligheter som utvecklingen skapar. Livsprojekten blir desamma i framtiden, så länge människor förblir sådana som vi hittills känt dem.

Dessa är de viktigaste utgångspunkterna när vi diskuterar det samhälle vi vill forma.

Samhällets mål är inte att förverkliga någon särskild idé helt vid sidan av vanliga människors livsvillkor. Samhället ska inte byggas för det som ligger hinsides. Samhället ska inte manifistera nationens eller statens storhet. Samhället ska inte formars efter en särskild grupps eller klass intressen. Samhället ska inte byggas efter någon strängt utformad ritning av den perfekta framtidsstaten.

Samhället och dess institutioner ska tjäna människorna här och nu, så att de kan

förverkliga sina livsprojekt, leva sina liv. Då hotar de ingen annans framtid. Då kan människor fortsätta att bygga på tidigare generationers livserfarenheter.

Samhällets mål, och solidaritetens, är att alla ska ha resurser nog att förverkliga de viktiga uppgifterna i livet, de stora livsprojekten. De målen har varit grunden för välfärdssamhället. De utgör grunden för ett fritt samhälle, byggt på frivilligt samarbete mellan själständiga och fria medborgare.

Översättning: Lennart J Lundqvist